

Obsah

ÚVODEM	3
ROZHLAS VE SVĚTĚ	
Jiří Hraše: Kdo zahájil rozhlasové vysílání v Evropě?	4
Drobničky ze zahraničí	
Michal Rataj: EBU Ars Acustica Meeting	9
Alexandr Pícha: Konference Radio Meets Multimedia	10
Jarmila Kopečková: Rozhlasový den evropské kultury	10
Jarmila Kopečková: Přehled historie egyptských médií	11
Zdeněk Bouček: Rozhlas a Švýcarsko	11
AKTUALITA	
Výzva České komise pro UNESCO proti úpadku českého jazyka ve sdělovacích prostředcích	12
Jaroslav Bartošek: Čeština a jazykové zákony	12
ROZHLASOVÁ HISTORIE	
Jana Odrobiňáková: Slobodný slovenský vysielateľ a jeho miesto v SNP	15
ROZHLASOVÁ TEORIE A PRAXE	
Seminář na PBR Poděbrady 13. 9. 2003: Moderní trendy v rozhlasovém zpravodajství	19
ANKETA	
Jan Halas: Ještě jednou „...další až po písničku“	27
Jiří Hraše: Kdo je tu vlastně povrchní?	27
ROZHLASOVÁ TECHNIKA	
Tomáš Zikmund: Prostorový zvuk v rozhlasové praxi	29
Pavel Balíček, Martin Zadražil: Český rozhlas zaznamenal vysílání prostorového zvuku ..	30
VÝROČÍ	
M. Disman F. K. Zeman: Neviditelní	31
Zdeněk Bouček: Ve své době nenahraditelný	32
Jiří Hubička: Pohled na vysílání školského rozhlasu ve 30. letech 20. století ...	33
J. Frejka Ladislava Petišková: Jiří Frejka a rozhlas	41
Rozhlas v díle Jiřího Frejky	42

M. Očadlík	Eva Ješutová: Dvojvýročí Mirko Očadlíka	43
	Mirko Očadlík: Externí spolupracovníci zábavného programu	45
	Jiří Pilka: Mirko Očadlík – můj profesor	46
M. Weiner	Jaroslav Jírů: Vzpomínky na Milana Weinera	47
DOKUMENTY		
F. K. Zeman:	O nutnosti rozhlasové kritiky	49
Gel:	Náš reportér v Norimberku	50
OSOBNOSTI		
Jiří Hubička:	Jiří Horák	52
Jiří Hraše:	Ivan Jelínek	52
Jiří Hronek:	Franta Kocourek	53
Jiří Hraše:	Petr Lotar	53
RECENZE		
Rostislav Běhal:	Vynález tak epochální, jako byl vynález knihtisku	55
Do čísla přispěli		58

Úvodem

Jestliže ne týden co týden, pak zcela určitě měsíc co měsíc je doplňován sumář výpovědí o rozhlasovém vysílání minulosti novými a novými vzpomínkami a shrnutími. Pár jich je nových, objevných, ostatní vděčí za svůj vznik analytickým či srovnávacím metodám, čerpáním z nerozhlasových pramenů atd. Čím více se vzdalujeme nezpochybnitelným svědeckým pamětníkům, tím značněji se vydáváme všanc nebezpečí neprokazatelných svědeckví z doslechu, zkresleným informacím či jejich dezinterpretaci. Ostatně taková je zkušenost historiků: s rostoucím počtem nashromážděných materiálů se sice vynořuje jasnější a barvitější obraz minulosti, jenomže mnohé z barev bývají falešné. Málokterý výsledek dlouholeté práce bývá tak smutný a bezútěšný jako archiv, v němž se nedopátráte pravdy. Proto si hluboce vážím všech svých kolegů, kteří podobni pečlivým zahradníkům plejí záhony historie a odstraňují plevel. Jedné takové probírky budeme svědky hned v prvním příspěvku Jiřího Hrašeho o tom, kdo vlastně zahájil rozhlasové vysílání v Evropě.

Z našeho kontinentu a jeho blízkého okolí pak přinášíme několik pohledů na současné rozhlasové dění a kratších přehledných souhrnů. S potěšením lze vítat fakt, že se v našem sborníku začínají objevovat poznatky ze zahraničních služebních cest pracovníků Českého rozhlasu.

Ve výročním roce věnujeme pozornost svobodnému vysílání ve Slovenském národním povstání. Informujeme o moderních trendech v rozhlasovém zpravodajství, jak o nich diskutovali účastníci semináře, který pořádal ČRo 1 – Radiožurnál na Prix Bohemia Radio 2003.

Po odborném technickém vysvětlení snad pochopíme, co je to prostorový zvuk.

Připomeneme mnohé významné osobnosti, formující český rozhlas, zejména 100. výročí narození Miloslava Dismana, Mirko Očadlíka a Jiřího Frejky a působení Milana Weinera.

Studenty žurnalistiky z padesátých a šedesátých let potěší vyprávění Františka Gela o tom, jak jsme měli v naší republice podivuhodně rychlé zpravodajství z norimberského procesu. Další zajímavé příspěvky najdete o stránku dříve v obsahu.

Již jsme pracovali na uzávěrce, když nám přišel příspěvek, který najdete v novém oddílu AKTUALITA.

Když jsme dokončovali toto číslo, přišel dopis od Václava Moravce. Vzhledem ke svému nynějšímu nadměrnému vytížení odstupuje z místa tajemníka redakční rady našeho periodika i z redakční rady. Budeme postrádat jeho žurnalistický přehled, znalost domácího veřejněprávního i komerčního rozhlasového vysílání i zahraničních rozhlasových systémů, nápaditost a břitký vtip. Nezbyvá než popřát, aby se mu vedlo v BBC, na fakultě a především na televizní obrazovce ČT 1, kde se s ním týden co týden můžeme setkávat. Milý Václave, děkujeme Ti za redakci Světa rozhlasu i jeho čtenáře a věříme, že se s Tvými příspěvky setkáme i napříště.

Zdeněk Bouček

ROZHLAS VE SVĚTĚ

MgA. Jiří Hraše

Kdo zahájil rozhlasové vysílání v Evropě?

Opravník omylů č. 13

Jako první se ozvali Francouzi. Z Eiffelovky se začalo pravidelně vysílat v únoru 1922. V květnu téhož roku začala ve Velké Británii jednat, která vedla ke vzniku BBC, jež začala vysílat o půl roku později. Československý Radiojournal se přidal za dalšího půl roku...

Lenka Klášterková 1998^{1/}

Dne 30. prosince 1922 s rozhlasovým vysíláním Francie.

František Hrdlička 2001^{2/}

V době, kdy ve Francii bylo ojediněle a nepravidelně vysíláno z antén na Eiffelově věži, proniká éterem již první vlna Československa. Zatím, co ve Vídni stavěli první malou vysílací stanici a v Německu bylo jen nepravidelné zkušební vysílání, zahájila Praha dne 18. května 1923 každodenní rozhlasovou službu.

Miloslav Kazda 1999^{3/}

Rok 1922 pro zahájení francouzského rozhlasového vysílání se u nás neužíval, naopak platilo jednoznačně: 1. v Evropě: Anglie. 2. v Evropě a 1. na kontinentě: Československo. Když jsem se ptal autorky (tehdy studentky) Lenky Klášterkové, odkud má to datum, nevzpomněla si na pramen.^{4/} Při delším pátrání se dá objevit, že existuje mnoho pramenů, které rozdílným způsobem datují kdejakou rozhlasovou stanici. Pokud jde o Francii, uvádí např. Bolšaja sovětskaja encyklopedija rok 1922 zcela suverénně. Mate ovšem i pokud jde o začátek vysílání v SSSR.

Nezbývá, nežli vzít téma po pořádku a pokusit se o rozpletení té zamotané látky.

1. Desítky různých prvenství

Můžeme se dočíst o užaslých telegrafistech lodí o Štědrém dnu již roku 1906, kteří místo morseovky slyšeli verše, čtené z bible^{5/}. František Hrdlička se obává o naše „operní“ prvenství: „Dne 8. června 1921 přenášel tento vysílač (Königswusterhausen, Německo) poprvé operu Madame Butterfly přímo z Berlínské státní opery... I když jsem nenalezl zprávu, zda to byl přenos celé nebo jen části opery, objevuje se otazník nad naším ‚evropským prvenstvím v přenosu opery‘ z pražského Národního divadla v roce 1925.“^{6/} S prvenstvím to bude složitější, protože Jan Tůma uvádí „první mezinárodní výměnu pořadů“, a to mezi Anglií a Francií: „Londýn poslouchá přímý přenos Tristana a Isoldy z pařížské opery, Pařížané zábavný pořad z londýnské Alhambry“ a to – 1. 5. 1913! (Stranou ponecháme neevropský přenos z Metropolitní opery 1910.) Jde vesměs o pokusné záležitosti. Podobně je tomu v případě „prvního“ radiofonního vysílání v SSSR r. 1919 z Radiolaboratoře v Nižním Novgorodě nebo v údaj – poněkud humorně vyhlížejícím v historii rozhlasového vysílání „sans fil“ (bez drátu) – o ozvučení šesti moskevských náměstí pořady „telegramů Rosta“ r. 1921.

Mezi tato prvenství poměrně dobře zapadá jeden suverénní údaj: v listopadu 1921 zahájila vysílání Francie s Eiffelovy věže. Podobně zahajuje jako první také Haag a řada dalších stanic, o nichž později už nepadne ani zmínka. Při mimořádném zájmu o tento technický prostředek nepochybně o nejruznější prvenství pokusného, experimentálního vysílání není nouze. (Tak Jan Velík uvádí ve vzpomínce pokusné radiofonické vysílání německé stanice v Nauen v dubnu 1921. Tři československé instituce na ně reagovaly příznivými posudky.)^{7/}

Kdybychom usilovali o soutěž s těmito daty, mohli bychom uplatnit třeba pokus s Petřínou r. 1919 nebo hodi-

nový program z téhož vysílače r. 1920. Mohli bychom uplatňovat i vysílání s Petřínou na zemědělskou výstavu ve Stromovce.^{8/} Ale jednotlivé pokusy a souvislé vysílání jsou dvě různé činnosti. Tohle směšování zamotává mnohé údaje.

Ani v porovnání tří seriózních pramenů nezískáme kupodivu informace shodné. Toto jsou začátky řádného vysílání evropských společností podle Bolšoj sovětskoj encyklopedii (BSE, 1955), Encyclopaediae Britannicae (EB, 1978) a Encyklopedii powszechniej (EP, PWN 1985):

	BSE	EB	EP
1922	Anglie, Francie	Anglie, Francie, SSSR	Anglie, Francie, SSSR
1923	Německo	Belgie, ČSR, Německo, Španělsko	Belgie, ČSR, Německo, Španělsko
1924	Itálie, SSSR	Finsko, Itálie	Finsko, Itálie
1925		Dánsko, Norsko, Polsko	Norsko, Polsko

Nestejnorodá východiska se projevují neshodami a omyly.

Podle Aleny Štěrbové např. v roce 1923 probíhalo zkušební vysílání ve Francii, Německu a SSSR, zatímco pravidelný program pouze v Anglii a Holandsku.^{9/} Světové vynálezy v datech (Jílek–Kuba–Jílková) zase uvádějí kulatně všeobecný údaj „1920–1922 – pravidelné rozhlasové vysílání je zahájeno ve Spojených státech, v Sovětském svazu, v Británii, ve Francii a postupně v řadě dalších zemí.“ Jak uvidíme, ani touto souhrnnou informací se publikace nedobrala pravdy.

Amatérští radiovní fanoušci zřejmě rozlišovali pouze objev nové stanice či vzdálenější místo proti dosavadním ‚úlovkům‘ a obsah vysílání je příliš nezajímavý, resp. zajímal jen potud, pokud se dala ohodnotit kvalita zvuku. Opakování nebo jistá pravidelnost jen proto, že usnadňovala sledování stanic a porovnávání.^{10/} Tímto sítím mohla projít mnohá prvenství zdánlivá i mnohá fingovaná. Tak třeba ‚Velký‘ Larousse v hesle ‚radiodiffusion – RTF‘ uvádí bez upřesnění „první“ vysílání r. 1921 a potom boom soukromých stanic v následujících letech.^{11/} To by formálně mohly být i správné údaje, ale výsledek budí dojem, který nebude odpovídat skutečnosti vysílání rozhlasového.

Ležerní operování s daty se Francouzům zřejmě nevyplatilo. Když jsme se v Paříži zeptali na správné zahajovací datum, odpověděli, že nevědí, a poskytli nám něco stran oxeroxovaného materiálu.^{12/} K němu se propracuji v dalších odstavcích.

2. Zmatení jazyků

Komplikace, v nichž spočívá nesnáze určení vysílače, jež lze označit za skutečné rozhlasové vysílání, spočívají především v nejednoznačnosti v původních údajích (v primárních pramenech). Z toho pak vycházejí nestejnorodá data v převzatých (sekundárních) pramenech, kde se už neidentifikovatelně míchají brambory s jablky.

Toto zmatení vyšlo z faktu, že nevznikl rozhlas, nýbrž radiofonie, tj. možnost přenosu zvuku. Tato možnost byla před funkcí neboli způsobem užití. Jak to formulovala Olga Srbová: „*technický vynález tu byl skutečně dřív, než byly jasné jeho možnosti... byl příliš dlouho technickým objevem, než aby se na něj hledělo jako na umění. Podobně jako telefon i on měl především úkol zprostředkovat dorozumění, šlo tu spíše o sdělovací funkci, než estetickou.*“^{13/} Pro technickou možnost se teprve hledal obsah či lépe obsahy, neboť ta možnost byla po celém světě jednotná, ty obsahy v mnohém velice rozrůzněné. Určit, kdy určitá stanice zahájila, znamená určit, od kdy se stala rozhlasem. A to, bohužel, právě až dnes, tedy zpětně. A jak jsme si řekli z nejednoznačných údajů.

Mezi nimi především zůstává často nejasné, kam až sahá stanice radiotelegrafní (RTG) a odkud je stanicí radiotelefonní (RTF) čili radiofonní (RF). Naše kbelská stanice byla (a i jiné) také RTG a byla využita jako RF. Dokonce se mohla vrátit k původnímu určení. Tím spíše dochází často k nesprávnému odlišení už v samotném technickém prostředku. Není ani divu, když se všude vycházelo z prvního k druhému, zkoušelo se RTG a přecházelo na RTF. Charakteristicky uvazuje ing. Jirounek: „*Za počátek našeho rozhlasu měli bychom totiž správně pokládati radiotelefonní pokusná vysílání, která prováděla poštovní správa již v prvních dnech provozu brněnské a vlnohradské radiotelegrafní stanice, t. j. v únoru 1922.*“^{14/} (*Vynechává kupodivu vojenské vysílání s Petřína.*)

V mnoha údajích se vůbec neuvažuje v pojmech pravidelné, každodenní apod. (ostatně neuvažuje tak ani Jirounek se svým návrhem „počátku“) a uvádějí se nejrůznější fáze a stadia pokusných vysílání, často s důrazem na určitá prvenství – první větší vzdálenost, první větší slovo, první hudba, první koncert přímým přenosem atd.

Není také zahájením rozhlasového vysílání, když se dá něco z éteru zachytit, ale musí být to něco k zachycení záměrně určeného. Mezi těmito dvěma fázemi se pohybuje proměna radioamatéra v posluchače rozhlasu. Proměnu zaznamenává dr. ing. L. Šimek slovy: „*Veřejnost přestává se uspokojovatí přijmem po stránce fyzikální a stále více požaduje od radiofonie věrnější a hudebně dokonalejší reprodukce.*“^{15/}

Kvalitnímu vysílání, jež má být rozhlasové, ovšem neodpovídá každý obsah. Burzovní zprávy nebo meteorologická předpověď mohou být zařazeny (a také bývají) do programu vysílání, ale nemohou program tvořit. Program musí být záměrně vytvořen nikoli pro úzkou skupinu zájemců či vyhraněný účel, ale pro naplnění zájmů co nejširší veřejnosti.

Přechod od technické příležitosti radiofonie k programové možnosti rozhlasové koncepce postihuje výklad L. Čábelové: „*Nesamozřejmost využití rádia pro veřejnou komunikaci a zábavu ilustruje i skutečnost, že právě důsledky či okolnosti bezdrátovosti radiokomunikace byly dlouho považovány za jistý nedostatek, neboť znamenaly nediskrétnost přenosu informace, již mohl zaslechnout kdokoli, kdo měl potřebné přijímací vybavení. Dráty byly považovány za prvek zajišťující, že informace se dostane jen tam, kam je vysílána. Teprve když je pochopeno, že tento „nedostatek“ rádia lze využít pozitivně, vznikl nový obor radiokomunikace (a s ním i potřeba nového pojmu – rozhlasové vysílání).*“^{16/}

To, co jako rozhlasové vysílání (resp. jeho začátky) hledáme, lze tedy definovat jako pravidelné (každodenní?) vysílání programu slova a hudby, určené široké veřejnosti. Důraz je na všech třech členech: pravidelnost, program, veřejnost. V tomto pátrání se nezabýváme hledáním počátků radiofonického vysílání, to by byla kapitola

z historie techniky. Jde nám o historii, resp. o počátky rozhlasového vysílání.

Pokusme se vyloučit ty případy, které požadavky definice nenaplní. Vyřadí se tím i prameny, jejichž autoři propadají přílišnému nacionálnímu cítění, mají-li příznat cizí prvenství. Zvykli jsme si na to v publikacích sovětských, setkáváme se s tím i v údajích o francouzském vysílání.

3. Z domácích dobových zdrojů

Tisk orientovaný na radiové vysílání u nás přináší zprávy o aktualitách let 1923–24 z hlediska amatérského hnutí u nás (časopis Radioamatér) a z hlediska posluchačů kbelské stanice (měsíčník Radiojournal).

V lednu 1923 (v č. 35, I. ročníku) oznamuje Radioamatér:

– Čtyřlampovka zachytila skvěle většinu evropských stanic radiotelegrafních, ale zachytila jasně a zřetelně bez šelestů i stanice radio(tele)fonní: koncerty z Königs-wusterhausenu, z Haag-u a Radioly z Levallois, meteorologické signály z Neuen a Paříže.

– Jeden pražský amatér zachytil též koncerty z Paříže.

A ještě v lednu 1923 (v č. 38):

– Koncerty z Kbel se vysílají dosud nepravidelně („*někdy dopoledne, někdy odpoledne*“), rozumí se ve zkušební provozu.

– Odpoledne (17.30– 8.30 hod.) vysílá koncerty nová vysílací stanice Eberswalde u Berlína, večer (mezi 19.00–20.00 hod.) Eiffelovka z Paříže a (22.00–23.00 hod.) Radiola z Levallois.

V únoru 1923:

– Radioslavia vystavovala na PVV (Pražských vzorkových veletrzích) přijímače francouzské firmy Radiola (značky Radiola a Radiostandard). „*Pro tuto expozici vysílala po dobu výstavy koncerty (chraplavý gramofon a tahací harmoniku bez pultónů) a zpěv (mnohem jasnější než gramofon) radiostanice ve Kbelích.*“

– „Radiostanice Poděbrady koná pokusy s radiofonickým vysíláním (gramofon, foukací harmonika), vyznačující se pěknou čistotou tónu.“

– Radiofonická nabídka v únoru 1923:

Birmingham	Issy les Moulinaux	zprávy, koncerty
Königs-wusterhausen		zprávy, někdy koncert
Haag		koncert jen v neděli
Radiola (Levallois)		vždy večer koncert
Manchester		zprávy, koncert
Tours		výjma neděle
Eiffelka (Paříž)		?
Kbely, Petřín, Poděbrady		různé zprávy a „koncert“

V dalším čísle (1923):

– „Otec moderní radiografie“ generál G. A. Ferrié měl při návštěvě Prahy dvě přednášky, v nichž mj. „*zdůraznil, co vše dělá pařížská státní stanice pro amatéry, jak vysílá koncerty a zprávy meteorologické, časové, etalonované vlny atd.*“

V červnovém čísle II. ročníku (1923–1924), tj. r. 1923:

– BBC má potíže jednak s posluchači, kteří odmítají její drahé přijímače a přes zákaz si je stavějí sami, jednak s umělci, jejichž sdružení vyzývá k bojkotu vysílání.

V září 1923:

– Radioamatér kritizuje monopolní Radiojournal a proti němu poukazuje na kvalitní koncerty z Paříže a z Eberswalde.

– Náklady na rozhlasové poplatky + propůjčení radio-přijímače spočítala redakce na 1650,- Kč ročně.

Měsíčník Radiojournal začal vycházet od září 1923, tj. o rok později nežli Radioamatér. Informuje posluchače Radiojournalu o novinkách v éteru, o technických problémech poslechu, postupně i o vlastní stanici a vlastnímu programu.

V září 1923:

– Ing. J. Holman píše v úvodním článku o radiotelegrafii a radiotelefonii, vysvětluje principy a rozdíly obojího vysílání bez drátu a konstatuje, že „největší význam té druhé“, tj. radiofonie, „je v přenášení zpráv“.

– Na pražském veletrhu byly reprodukovány koncerty z kbelské stanice a večer v 6.10 hod. také s Eiffelovy věží z Paříže.

V listopadu a v prosinci 1923, pod titulkem „Na uslyšenou“:

– „Koncerty slyšíme různé: nejlepší zpívá a je skvostně, zpracována Paříž... Berlínáci, ač tam mají s valutou důkladný ‚braigl‘, vesele do světa hrají, v neděli od 11 do 13 hodin, jindy odpoledne...“

– „Např. kbelská stanice vysílá večer na délce vlny 1150 m, Eiffelova věž večer o 6 hodině na vlně dlouhé 2600 m, Königswusterhausen na vlně 2700 m či 4000 m atd.“

V únoru 1924:

– V měsíci lednu už jsou mezi vysílajícími stanicemi jmenovány i Budapešť, Lausanne, Vídeň a v únoru Brusel, Haag, Kodaň.

V červenci 1924:

– V pořadu Radiojournalu se uvádí na měsíc srpen (6.–30. srpna) nabídka hudebních koncertů, pestrých pořadů, zpráv, přednášek a recitací. V „programech“ se uvádí nabídka Vídně na deset dnů (vždy po, st a pá), Lipska na čtyři dny (čt–ne), Mnichova na tři dny (čt, pá, ne), Berlína na tři dny (pá–ne), Vratislavi na šest dnů (ne–pá), Stuttgartu na šest dnů (ne–pá).

Informace z radiotisku obojí čtenářské orientace prokazují zřetelně charakteristiku dobové situace: Nabídka poslechu je velmi různorodá a nesrovnatelná. Staví vedle sebe operní árie a etalonované vlny. Hranice mezi občasným pokusným a soustavným programovým vysíláním v zahajovacím roce našeho Radiojournalu ještě není vnímána. I rozdíl mezi radiotelegrafním a radio(tele)fonním vysíláním musí být stále objasňován.

Kvalita se mohla projevit – náhodně či soustavně – nezávisle na tom, zda šlo o zkušební či pravidelné vysílání. Anglie ovšem v kvalitě zvuku vedla.

Jakkoli vybrané zprávy nabízejí zajímavé průhledy do nepřehledné doby průkopnických iniciativ, ve vyjasnění základních a pevných dat, která hledáme, nám pomohly jen málo. Potvrdily nám umístění tovární stanice Radiola v Levallois (jakkoli ji pozdější pramen umístuje do Paříže^{17/}), potvrdily nám, že Radiola je firma dokonce ve vazbách na Radioslavií. Naznačily také, že některá pravidelná vysílání asi nebyla – alespoň zpočátku – každodenní a bylo to tolerováno.

4. Hlasy pamětníků

Malý encyklopedický slovník A–Ž s nadhledem časového odstupu (vyšel 1972) konstatuje, že „první pravidelné rozhlasové vysílání bylo zahájeno 1920 v USA; v Praze 1923“.^{18/} Nám nezbude, nežli být méně velkorysý a naopak hnidopišsky ohledávat prostor mezi oběma daty. Zdá se, že by nám mohli být nápomocni především pamětníci, lidé, kteří k těmto letům měli blízko. Ne vždycy. Miloš Čtrnáctý správně, ale příliš obecně konstatuje, že „byli jsme jedni z prvních, kdo v Evropě radiofonicky vysílali“, čímž nám příliš nepomohl. Lépe už vypadá vymezení: „V Evropě začal rozhlas zapouštět kořeny teprve v r. 1922 a koncem roku r. 1924 bylo již na našem kontinentě 53 stanic.“^{19/}

„Přesně rok po oficiálním zahájení pravidelné činnosti stanice londýnské, která má mezi evropskými stanicemi vedoucí místo, v době, kdy ve Francii vysílá ojedinele Eiffelova věž, proniká éterem prvá vlna Československa. Zatímco se v sousedním Německu vysílá v téže době jenom zkusmo a třikrát týdně v Königswusterhausenu v neurčitých hodinách a zatímco ve Vídni budují první

malou stanici, zahajuje Praha dne 18. května 1923 každodenní rozhlasovou službu.“ To je dnes už klasická formulace historičky rozhlasu A. J. Patzkové,^{20/} kterou v malých obměnách přejímá většina autorů pozdějších generací. Ale nemění pamětnickou hodnotu má druhý hlas z počátku 30. let, zn. Z. M. v hesle „rozhlas“ Ottova slovníku naučného nové doby: píše o začátku našeho vysílání „na jaře 1923, v době počátků evropského rozhlasu, právě rok po zahájení pravidelné činnosti vysílací stanice londýnské; ČSR předstihla tedy značně všechny okolní státy evropské“. A třetí pamětnický hlas dokonce uvádí naše vysílání do vztahu k Francii. František Havel ve vzpomínce (1948) praví: „V té době jediná Anglie vysílala už pravidelně každý den. Všude jinde ve světě bylo vysílání náhodné, zkušební a nepravidelné, i v sousedním Německu, tehdy velmi vyspělém technicky, i ve Francii, kde organizátor radiofonie generál Ferré vzal do školení naše technické odborníky, kteří potom svou prací Francii předběhli.“^{21/}

Podobně jednoznačné formulace můžeme najít u dalších pamětníků, ing. Eduarda Svobody nebo Josefa Laufera.

Rozhlasový technik Jan Velík, který byl v RTG stanici na Petříně a potom od počátku u přípravy vysílání Radiojournalu v Sanssouci a U Choděru na Národní třídě, říká o petřínských dnech v roce 1920: „Občas jsme zaslechli vysílání radiofonie z Paříže, Königswusterhausenu, Eberswalde a z Haagu (kde vysílal od roku 1919 ing. Stéring Idzerda). Většinou byla vysílána hudba z gramofonových desek.“^{22/} Konec r. 1922 a první měsíce roku následujícího zastihují dále na lovech v éteru petřínskou posádku, které „zbývalo ještě dost času ku sledování pokusů ve vysílání ‚radiofonie‘. Nejlepší z pokusů byl ze stanic anglických (ostatní pokusně vysíláče užívaly většinou hudbu z gramofonových desek, někdy dost obehnaných).“ Krom osmi anglických stanic^{23/} je soustavně řeč o pokusech. V Moskvě zahájila provoz stanice Kominterny v tom roce 1922 (ale na pravidelné vysílání programu si ještě počká). Velík o ní zajímavě referuje: „Vysílač v Moskvě byl zesílen a občas jsme z něho slyšeli mluvené noviny ve formě cirkuláře ‚Všem, všem‘, při dobrých poslechovéch podmínkách pěkne zřetelně. Rádi jsme mluvené noviny poslouchali.“ A Velík se dostává k jednání Čtrnáctého a Svobody s Radioslavií, „jehož výsledkem bylo založení první rozhlasové společnosti na evropském kontinentě pod názvem Radiojournal.“

Ještě jednou připomeňme jméno otce francouzského rozhlasu (père de la radio) generála Gustava Augustina Ferré. V Praze na počátku historického roku 1923 se zdvořilou pochvalou vyjádřil o práci našich techniků a přednesl dvě přednášky o rozhlasu. Nic nenaznačuje, že by mluvil o posluchačích vysílaného programu a nikoli o fanoušcích rozhlasové techniky – i když odlišit v dobových textech vlastní radioamatéry od rozhlasových posluchačů není snadné. Jisto, že podle této informace nebyla řeč o koncipovaném programu nebo o souvislém pravidelném vysílání.

Podle technika Karla Konička vysílaly koncem roku či ve druhém pololetí 1923 „byť jen zkušební“: Kbel u Prahy... 1150 m, Königswusterhausen... 1800 m, Eberswalde u Berlína... 1670 m, Eiffelova věž v Paříži... 2400 m, a později (?) anglický vysílač Chelmsford^{24/}... 1650 m. To je ovšem údaj po zahájení československého vysílání. Zatím můžeme konstatovat, že ti, kdo byli svědky prvních kroků Radiojournalu, na prvenství Francie ani zmínku nepomysleli, právě naopak.

5. ...a Francie?

Z francouzských pramenů je skutečně nesnadné najít datum, které hledáme. Můžeme se pokusit alespoň o orientaci v nabídkách některých dat blízkých a souvisejících.

Tak se např. z jednoho pramene (Guid 2000^{25/}) dozvíme, že vysílání zahájil 1921, a to v únoru, „otec rozhlasu“

G. A. Ferrié s Eiffelovy věže. (To je měsíc, který nám prezentovala Lenka Klášterková r. 1922. O obsahu vysílání, bohužel, nevíme nic, zato víme, že ještě roku 1923 Ferrié v Praze mluvil spíše o speciálních vysíláních, jako např. Morseových značkách.) Dále se dozvíme, že v prosinci 1921 se konal první přenos jakéhosi koncertu. (A to je měsíc, který nám v r. 1922 nabízí František Hrdlička.²⁶⁾ A Guid, tento průvodce všemi obory, udělá na to oblíbený skok a mluví (jako by to bylo vzápětí, ale řečeno to není!) o dvouhodinovém pravidelném vysílání denně.

„Malý Larousse“ užívá podobný trik. Od konstatování vynikajících služeb radiofonie armádě 1914–1918 skočí k zjištění, že rádio se r. 1923 stalo vítaným novým vyjadřovacím prostředkem, a to zejména prostřednictvím „mluvených novin“ (journal parlé) Maurice Privata. K dovršení všeho se tak stalo současně se společnostmi americkými (NBC, CBS, MBS) a anglickou (BBC)!

Je možno narazit při pátrání tištěnými stranami či bloudění po internetu i na jednoznačné datum: ve Francii zahájila vysílání z Paříže slavnostně stanice Radiola 30. června 1923. Radost z konkrétního údaje netrvá dlouho: datum patří vydání francouzského rozhlasového zákona.²⁷⁾

Encyklopedie ENCARTA je trochu serióznější, ač také zjevně ne dost přesná. „*Dva roky po prvním státním vysílání, tedy 1922 (!), začala vysílat stanice Vyšší školy telegrafní a telefonní, kdežto prvý soukromý vysílatel, Emil Girardeau, je považován za tvůrce soukromé stanice, pojmenované Radiola. Následujícího roku zákon z 30. června 1923 upřesnil právní statut rozhlasového vysílání, stvrdil zásadu svobodného příjmu a státního monopolu na vysílání a povolil zřizování soukromých stanic (za podmínek atd.)*.“

Z dalšího francouzského encyklopedického pramene si vybírám: „*Prvá rozhlasová vysílání byla ve Francii uskutečněna příležitostně v Paříži s Eiffelovy věže péčí Správy pošt, telegrafů a telefonů. V r. 1922 zřídil stát vysílací stanici ve Vyšší škole poštovní, telegrafní a telefonní, zatímco stanice soukromá získala povolení a byla zřízena na zkoušku (!)*.“²⁸⁾ K zákonu se upřesňuje, že byl zákonem z r. 1923 rozšířen monopol státu na telegrafické spojení z roku 1851 také na vysílání a příjem radioelektrických signálů.

Není divu, že také nedávná ruská učebnice Radiožurnalistika zůstává mimo obraz a utíká se k neurčitému datování. Zato přináší nabídku dalšího data prvního vysílání:

„*Ve Francii se prvé experimentální rozhlasové vysílání ozvalo v roce 1908 s Eiffelovy věže. Byla to hudba z desek. Vysílání uskutečnil americký vynálezce Lee de Forest a slyšeli je francouzští radisté. Kupodivu vešla tato událost do análů amerického, nikoli francouzského vysílání.*“ Foresta známe zejména z amerického působení. A datum je zjevně správné, americké prameny na ně narážejí.²⁹⁾ Nepřekvapuje příliš, že Francouze ani nenapadlo, aby francouzské prvenství přiznali Američanovi. „*Pravidelné francouzské rozhlasové vysílání bylo zahájeno v počátcích dvacátých let a dokonce s též Eiffelovy věže, kde se usídlila prvá radiostanice.*“ Ta neurčitost by odpovídala utajovanému datu.

Jiné řešení překvapivě nabízí Arno Huth v publikaci vydané u Gallimarda r. 1937. Po založení Radio Corporation of America r. 1919 uvádí jednoznačné světové prvenství USA z 2. listopadu 1920 v Pittsburgu, kde v garážích stadionu KDKA byla instalována vysílací stanice Westinghouse Electric and Manufacturing Company. V únoru 1921 zahájuje Eiffelova věž a 1922 začíná BBC v Londres (nezvyklé datum je 18. října). Potom „*po vzoru Francie a Velké Británie*“ začínají téhož roku 1922 vysílat Dánsko, SSSR, Kanada a Argentina, roku 1923 Belgie, Československo, Finsko, Norsko, Německo, Švýcarsko a Austrálie, roku 1924 Holandsko, Itálie, Jižní Afrika, Rakousko, Španělsko, Švédsko a další stanice následovaly dle Huthova seznamu v příštích letech.

Francouzské stanice se přihlášily do vysílání – po překonání mnoha obtíží a úředních překážek: oficiální stani-

ce Eiffelova věž v únoru a v listopadu soukromá společnost Radiola. To vše ve zmíněném roce 1921!

Zahájení se tedy nabízí jak v roce 1920, tak 1921 nebo 1922. Mohli bychom si vybrat, ale zjevně jde právě o první a pokusné vysílání, ať už jde o kterékoli datum. Zřízení stanice v telegrafní škole odpovídá rozšířenému experimentálnímu programu. Soukromé vysílání je patrně reklamní vysílání firmy Radiola: její spíkr „pan Radiola“, zřejmě oblíbený u posluchačů, fungoval snad jako kabaretní komický typ, jak se dohadujeme. (To bylo snad vysílání propagační, ale možná i technicko-zkušební tak, jako vysílala naše hloubátinská Elektra, aby vyzkoušela vyráběné radiolampy; její studio – i když trochu improvizovaně zorganizované – krátkou dobu na podzim 1923 využíval Radiojournal, když rušil ve Kbelích stan a vybíval studio v bývalé dílně kbelské stanice. Zlé jazyky, totiž Radioamatér, tvrdily, že signál Elektry byl kvalitnější nežli v těchto prvních měsících signál Radiojournalu.)

Musíme si přiznat, že přesvědčivý doklad o rozhlasovém vysílání jako šíření programu, určeného pro veřejnost, radiovými vlnami (jak zní larousseovská definice) jsme ani v těchto pramenech pro Francii neobjevili.

6. Hledání evropských jistot

Stále se objevují údaje, které lze těžko ověřit, ale i takové, které budí zjevně nedůvěru. Např. tato směs správných a nesprávných údajů: „*V Evropě začaly jako první pravidelně vysílat francouzská stanice s Eiffelovy věže v Paříži, britská v Chelmsfordu a švýcarská v Lausanne (1922). O rok později zahájilo vysílání Dánsko, Sovětský svaz, Německo, Belgie, Československo, Itálie, Rakousko, Holandsko, Švédsko a Španělsko.*“³⁰⁾

Ale v tomto chaosu nejrůznějších „*Rundfunk, Radio, Rundspruch, radioffusion, Broadcasting a rozhlas*“ se přece jen najdou důvěryhodnější data.

Československo prošlo experimentálním obdobím od zlomu století do první světové války (pokusy na České technice vyvrcholily předvedením vysílání z Karlových Varů s poslechem v rámci Obchodní a průmyslové výstavy v Praze 1908). Po válečném přerušení nastalo značně soustředěné pokusně-zkušební vysílání (především ve vojenské radiostanici na Petříně za pomoci prof. A. Žáčka) s prvním pokusem o vysílání programu r. 1919, s druhým už veřejně oznámeným pokusem-koncertem k 28. říjnu 1920 a s třetím vysíláním s Petřína pro zemědělskou výstavu ve Stromovce 1922; mezitím už vstupuje do hry Ministerstvo pošt a telegrafů zřízením stanic v Moravské ulici na Královských Vinohradech a v Brně-Komárově v lednu 1922, ve Kbelích u Prahy v listopadu 1922: stanice pilně pracovaly na radiotelegrafickém spojení i na pokusech s radiotelefonii, např. Kbely – podle zprávy, kterou jsme si přečetli – v lednu vysílaly nepravdělně hudbu a v únoru vysílaly pro Radioslavii na PVV; teprve poté byly na pořadu radiofonické koncerty v březnu a květnu 1923. Až nastala fáze řádného vysílání: 18. května 1923 začalo pravidelné vysílání rozhlasového programu pro veřejnost společností Radiojournal z kbelské stanice.

Ani v Německu nejsou žádné problémy, protože moje německé údaje se shodují na datu 29. října 1923, kdy Hans Bredow zahájil ve 20.00 hod. z provizorního studia v berlínském Vox-Hausu první vysílání německé „*Unterhaltungsrundfunkdienst*“.³¹⁾ Tím se jednoznačně oddělují od Wirtschafts Rundfunku, který (jako účelový a neodpovídající definici) vysílal již 1922. Tím spíše od všech pokusných vysílání.

Komplikace nastávají ve Švýcarsku. Zatímco některé vzpomínky se letmo zmiňují o chystaném vysílání pro rok 1923, Čábelová jednoznačně udává zahájení – spolu s Anglií – na rok 1922. Tomu nejsem nakloněn důvěřovat. Dvojice Eisner – Friedrich, která tak jednoznačně měla odlišit německý hospodářský rozhlas od zahájení pořadů pro veřejnost, klade vedle tohoto Wirtschafts Rundfunku do roku 1922 také vysílání švýcarských Radioclubs – asi kluby radioamatérů, což bude něco jiného, nežli pravi-

delné vysílání programu pro veřejnost.^{32/} Brockhaus Enzyklopädie – publikace, vzešlá z německé dílny! – Klade Švýcarsko do roku 1924 spolu s Rakouskem. Dokládá to tím, že až do r. 1922 bylo vysílání ve Švýcarsku výhradně ve službách letecké dopravy. A tak první veřejná Sendeanlage (vysílačka) byla až zmíněného roku. Bohužel, s poznámkou, že to byl třetí (!) vysílač v Evropě (míněno: kontinentální po Berlínu a Rakousku; je to přece jen publikace z německé dílny!).

Pokud jde o Rusko, setkáme-li se se zahájením rozhlasového vysílání v roce 1922 anebo 23. listopadu 1924, narazili jsme na první ohlášení (1922) a zahájení pravidelného vysílání (1924) stanice Kominterny. Avšak podle učebnice Radiožurnalistika (2000) po několika příležitostných jednorázových přenosech označuje se „2. říjen 1924 za začátek každodenního řádného vysílání Radiostanice A. S. Popova v Sokolnikách (Moskva)“.^{33/} Tedy až pár dní před zahájením Kominterny (ovšem 1924, nikoli r. 1923, natož 1922. Mylná data uvádí např. Bolšaja sovětskaja encyklopedija).

V tomto světle ani německé prameny z let 1955 a 1970, z nichž pochází tabulka Rozhlas ve světě v historickém souboru Od mikrofonu k posluchačům (str. 151)^{34/}, nelze zcela bez pochyb respektovat.

7. Závěry a otázky

Získáme-li pevný bod, můžeme prý pohnout zemkouli. Není to tak jisté, ale přece jen několik pevných bodů máme. A k nim naději, že postupně se podaří zpevnit některé údaje další. Soudím, že spolehnout se můžeme na tyto letopočty (zahájení pravidelného vysílání pro veřejnost):

1921	USA
1922	Anglie
1923	ČSR
	Německo
1924	Rusko
	Rakousko
	Švýcarsko.

Tím se nevylučuje zařazení dalších zemí a rozšíření tabulky, jenom v této chvíli nejde u dalších zemí o dost bezpečné údaje. Bezpečně nelze tímto oprávněným opravit ani zařazení Francie: při různosti údajů v mnoha pramenech (a především nejistotě v pramenech francouzských) je tento letopočet stále problematický. Rozhodně předpokládám, že asi nemohla Francie zahájit programové vysílání dříve, nežli po roce 1922; soudím, že někdy blízko přelomu 1923–1924, po vydání zákona z 30. 6. 1923. Zpřesnění bude třeba nechat na dalším pátrání. Zejména, když – jak teď víme – je nezná ani francouzský rozhlas.

Poznámky:

- 1) Lidové noviny 28. 12. 1998 (Média a komunikace).
- 2) Svět rozhlasu 2001/05.
- 3) Rozpravy NTM, sv. 160, Praha 1999.
- 4) Lenka Klášterková zacházela někdy s informacemi s účelovou velkorysostí. V citovaných LN čteme: „Rozhlas změnil každodenní návyky a režim dne: rodina se večer sešla v pokoji, otec slavnostně zapnul hrací skříňku a všichni naslouchali sugestivním hlasům odkudsi zdáli.“ Krátce nato v Kmitu už můžeme číst polemiku s Čapkovým názorem z r. 1926: „Dnes už můžeme jen konstatovat, že rozhlas v konečném důsledku rozhodně nijak velké stěhování k domácím krbům nezpůsobil, naopak.“ Právě, že až v konečném důsledku.
- 5) Uvádí to Jan Tůma 2000. Podrobněji: Reginal A. Fessenden prý 24. 12. 1906 ze své stanice Brant Rock (stát Massachusetts) vysílal nejprve zmíněnou pasáž, byla z evangelia Lukášova, pak zahrál na housle, z gramodesky reprodukoval Händlovo Largo a nakonec posluchačům popřál veselý vánoce (in: Seger, 1987). Jan Tůma 2000 uvádí také přenos opery z Paříže do Londýna.
- 6) Svět rozhlasu 2001/5.

- 7) Rozpravy NTM, už cit. pramen. Nauen: později sídlo stanice Deutsche Welle.
- 8) Od mikrofonu k posluchačům, Praha, Český rozhlas 2003 (Josef Maršík, První pokusy s rozhlasovým vysíláním) a Patzaková, Velík ad. (První pokusy prof. Karla Domalípa jsou z r. 1894.)
- 9) Rozhlasová inscenace, 1995; Rozhlas a slovesné umění, 1976.
- 10) „Radioamatéři nepůsobili sice jako ‚provizovatelé vysílání‘, jejich činnost nelze ještě charakterizovat jako rozhlasovou komunikaci (nevysílali plánovaný program určený široké veřejnosti), ale svými experimenty s přenosem morseovky, hlasu a hudby významně přispěli k budoucímu rozvoji rozhlasového vysílání.“ L. Čábelová, 2003.
- 11) Šerelova učebnice Radiožurnalistika uvádí některá dvojí data, tj. zahájení vysílání rozhlasovou společností jako programovou pro veřejnost a první technický pokus:

USA	2. 11. 1920	1900
Austrálie	13. 11. 1923	Sydney 1921 Melbourne
Japonsko	12. 6. 1925	22. 3. 1925 (!)
Kanada	spol. CBS: 1932	1918.
- 12) Korespondence proběhla laskavostí a prostřednictvím mezinárodního oddělení ČRo.
- 13) Olga Srbová, Rozhlas a slovesnost. Praha, Vyšehrad 1941.
- 14) Jaroslav Jirounek, Technický vývoj čl. rozhlasu. In: Patzaková, Prvních deset let...
- 15) Dr. Ing. L. Šimek, Úvahy o dnešním stavu radiofonie. In: Haló, Praha! Kalendář Radiojournalu 1928.
- 16) Radiojournal, 2003.
- 17) Měl jsem umístění Radioly do Paříže za omyl, ale je snad možné, že původní tovární stanice v Levallois se odpoutala od výroby a začala rozvíjet samostatnou programovou produkci v Paříži.
- 18) Pro USA se uvádí rok 1920 běžně, ale jde evidentně o záměnu prvého vysílání za začátek vysílání pravidelného programu. Tento ojedinělý den vysílání (byť „programový“, totiž zpravodajský) těžko mohl být automaticky začátkem pravidelného denního vysílání. Opravuji i svůj vlastní převzatý omyl i údaj Encyklopedie praktické žurnalistiky podle dr. Hrdličky na rok 1921.
- 19) Miloš Čtrnáctý, Jak jsme začínali. 2001.
- 20) Patzaková, Prvních deset let. (Panují pochyby o smyslu vysílání Radiojournalu v roce 1923, protože společnost vykazala koncem roku jen 47 koncesionářů. Jde však o záměnu posluchačů s koncesionáři. Víme přece, že také u nás jako v Anglii si amatéři přijímače „stavěli sami“ a poslouchali bez koncese – konec tomu učinil víceméně až generální pardon prezidenta Masaryka. V roce 1920 byl např. pro vlastnictví sluchátkového přijímače vyšetřován četníky pan Vobořil v Tuchlovicích č. 273 (okres Kladno) – radiofonie patřila v té době ještě do kompetence vojenských orgánů. A podle Radioamatéra bylo v roce 1923 perlustrováno na Kladensku dalších osm držitelů radiopřijímačů. Viz: Hraše, Posluchači rozhlasu, koncese a četníci. in: K rozhlasové historii, Praha SRT, 2002. Posluchačů tedy nebylo tak málo.)
- 21) František Havel, vzpomínka ve vysílání 18. 5. 1948. In: Čs. rozhlas na vlnách času, Praha, Čs. rozhlas 1983. Miloš Čtrnáctý řekl ve vzpomínce, vysílané k jubileu 1963: „Praha má primát, na který může být hrdá. Byla prvním místem ve střední Evropě, odkud roznesly elektromagnetické vlny roku 1923 pravidelné vysílání rozhlasu.“ (Citoval Jiří Hubička na poděbradském semináři, in: Svět rozhlasu 10/2003).
- 22) Rozpravy NTM, už cit. pramen (z téhož i další z Velíka).
- 23) Velík vypočítává osm hlavních stanic (krom relových vysílačů) v Anglii, vybudovaných 1922: Londýn, Birmingham, Manchester, Newcastle, Cardiff, Glasgow, Aberdeen, Pournemouth.
- 24) Karel Koníček, Ve službách československého rozhlasu v prvních pěti letech 1923–1928. Praha, Čs. rozhlas v Orbisu 1948.
- 25) Guid 2000 (ed. R: Lafont), Paříž, RTL 2000.
- 26) Fr. Hrdlička uvádí 23. 5. 1910 jako zahájení radiotelegrafního vysílání s Eiffelovy věže: obsahovalo časové signály, cit. pramen.